

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani mgr Wiesławy Anny Nabielec pt. „Dzieje badań oraz wykorzystania surowców balneologicznych w Uzdrowisku Kamień Pomorski”

Promotor rozprawy:

dr hab. Andrzej J. Wójcik, prof. nadzw.

Podstawa opracowania

Recenzja ww. rozprawy doktorskiej została wykonana na podstawie pisma Dyrektora Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, dr hab. Jacka Soszyńskiego, prof. PAN, z dnia 01.06.2022 r. Oceny pracy dokonałem odnosząc się do przepisów Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz.U. 2018 poz. 1668) „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” oraz Ustawa z dnia 14 marca 2003 roku (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.) o stopniach i tytule naukowym oraz w zakresie sztuki.

Recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Wiesławy Anny Nabielec dotyczy historii uzdrowiska w Kamieniu Pomorskim. Praca ma charakter dokumentacyjny i stanowi przegląd wielu źródeł publikowanych oraz materiałów archiwalnych dotyczących przyrodolecznictwa w rejonie Kamienia Pomorskiego. Promotorem rozprawy jest Pan dr hab. Andrzej J. Wójcik, prof. nadzw.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Zasadniczym celem niniejszej pracy sformułowanym przez doktorantkę, było przedstawienie historii Uzdrowiska Kamień Pomorski od 1876 r. do 2020 r. Autorka, w formie monografii, na podstawie dostępnych materiałów archiwalnych oraz przeglądu literatury przedstawiła całościowo historię rozwoju tego zdrojowiska. Wskazała także, jak ważne w zakresie rozwoju uzdrowiska są aspekty środowiskowe, jak warunki klimatyczne i ich wpływ na leczonych pacjentów, zasoby wód leczniczych czy złoża borowin (peloidów). Zwróciła uwagę na zmiany i rozwój profilu działalności Uzdrowiska Kamień Pomorski oraz przedstawiła opis przekształceń własnościowych przedsiębiorstwa.

Recenzowana praca po raz pierwszy tak szczegółowo i całościowo opisuje historię uzdrowiska w Kamieniu Pomorskim, od chwili jego powstania do czasów współczesnych. Autorka podjęła tu próbę usystematyzowania wiedzy o tym zdrojowisku zgromadzonej w szeregu archiwach. Dokumentuje zarówno czasy powstania lecznictwa na tym obszarze od odkrycia złóż solanki w 1876 r., poprzez okres wojen światowych oraz czasy odbudowy uzdrowiska po II wojnie światowej, czy też okres przemian w latach 90. ubiegłego wieku.

Ocena pracy

Recenzowana rozprawa to 202 strony tekstu (w tym 26 ilustracji i 16 tabel). Treść pracy podzielona została na 8 rozdziałów poprzedzonych wstępem i zakończonych podsumowaniem. Całość została uzupełniona spisami tabel i ilustracji oraz bibliografią. Praca jest dobrze udokumentowana wynikami analiz materiałów archiwalnych oraz wzbogacona autorską dokumentacją fotograficzną.

Opiniowaną rozprawę rozpoczyna wstęp, w którym po przedstawieniu problematyki analizowanej w pracy, autorka omawia jej cel i zakres prac. Realizacja celu pracy wymagała przeprowadzenia szeregu analiz danych archiwalnych do których bezpośredni dostęp nie był zapewne łatwy.

W kolejnym rozdziale doktorantka przedstawiła zarys dziejów rozwoju miasta i Uzdrowiska Kamień Pomorski. Jest to szczegółowa analiza, gdzie Autorka wykorzystuje

szereg źródeł publikowanych oraz zapisów archiwalnych. Należy podkreślić bardzo skrupulatny opis odbudowy uzdrowiska po okresie II wojnie światowej.

Rozdział ten został podzielony na opis dotyczący historii uzdrowiska do 1945 r. oraz działalność w latach 1945 – 1999. Dlaczego opis zakończono na 1999 r. ? Należałoby zaznaczyć, co było przyczyną takiego podziału.

W tej części rozprawy są także drobne nieścisłości które należałoby skorygować:

- ✓ str. 15 oraz str. 36 należy wyeliminować powtórzenia/podobne informacje;
- ✓ str. 33 - warto skorygować zapis: „Źródło solankowe znajduje się na głębokości około 600 m”. Faktyczna głębokość otworu Edward I wynosiła 580 m, natomiast ujęta została warstwa wodonośna w interwale głębokości 335-380 m;
- ✓ str. 50 - skorygować zapis dotyczący ujęcia w Międzywodziu. Pierwotna głębokość otworu Kamień Pomorski IG-I wyniosła 2810,5 m. Został on przystosowany do ujęcia solanki z warstw triasu (wapienia muszlowego i kajpru) w przedziale od 977 do 1053 m. Podczas opróbowania stężenie solanki wynosiło 9,3 %;
- ✓ strona 65 – prawdopodobnie chodziło Autorce o rok 2002 a nie 2021.

W rozdziale 4 doktorantka opisuje w szerokim aspekcie przekształcenia i zmiany profilu działalności Uzdrowiska Kamień Pomorski, odnosząc się do wielowątkowego aspektu przemian w Polsce. Ten wątek, choć nie dotyczy bezpośrednio Uzdrowiska Kamień Pomorski, jest ciekawy i bardzo trafny. Należy podkreślić dobry przegląd i dobór cytowanych prac, jak np. Jerzego Szymańczyka wieloletniego prezesa Uzdrowiska Polanica Zdrój oraz Prezesa Zarządu Unii Uzdrowisk Polskich.

Trudno zgodzić się ze stwierdzeniem znajdującym się na stronie 90, iż: „ ...Uzdrowisko Kamień Pomorski należy do mniejszych uzdrowisk, o krótkiej historii...”. Przecież na str. 3 dysertacji Autorka przedstawia zapis: „.....Datę graniczną w powstaniu uzdrowiska wyznacza 1876 r. kiedy to odkryto w Kamieniu Pomorskim złoża solanki i borowiny. Sześć lat później oddano do użytku zakład kąpeli solankowej „Solbad” ...”. Na obszarze Polski znajduje się przynajmniej kilkanaście uzdrowisk znacznie młodszych i o mniejszym potencjale niż Kamień Pomorski (np. Ustka, Dąbki, Krasnobród, Supraśl czy Uniejów).

Należy się zastanowić czy cały rozdział 4 nie powinien być częścią wcześniejszego rozdziału jako podrozdział – np. „3.3. Przekształcenia i zmiana profilu działalności Uzdrowiska po 1999 r.”

W rozdziale „Warunki klimatyczne Uzdrowiska Kamień Pomorski” Autorka omawia klimat i czynniki na niego wpływające oraz oddziaływanie klimatu na organizm człowieka. Rozdział ten jest dobrze skonstruowany i zawiera wszystkie najistotniejsze informacje odnośnie klimatu i warunków panujących w rejonie Kamienia Pomorskiego.

W następnym, szóstym rozdziale prezentowane są „Dzieje badań i wykorzystania wód mineralnych i peloidów do celów leczniczych”. Czy jest to dobre miejsce na te rozważania? Moim zdaniem można przemyśleć inne usytuowanie tego rozdziału albo inną jego rangę. Może rozdział ten powinien się znaleźć bezpośrednio po przeglądzie literatury? W rozdziale 6 sporo miejsca Autorka poświęca tematyce historii wodolecznictwa na świecie i Polsce. Można te rozważania bardziej skumulować, aczkolwiek omawiany fragment jest ciekawy i dobrze się go czyta. Warto dodać także informację, że znaczący wpływ na rozwój uzdrowisk w Polsce miały głównie odkrycia geologiczne. Poszukiwania różnego rodzaju złóż spowodowały udokumentowanie nowych zasobów wód leczniczych (np. Połczyn Zdrój, Wieniec Zdrój, Konstancin, Sopot itd.). Rozdział ten należałoby uzupełnić o publikacje Dowgiałły (1965, 1971) oraz nieco nowsze prace dotyczące wód leczniczych w Polsce, jak np. Paczyński, Sadurski (2007); Ciężkowski i in. (2010); Rajchel (2012) czy Krawiec, Ciężkowski (2017) *.

* Dowgiałło J., 1965. Solanki Pomorza Zachodniego. Szczec. Tow. Nauk., Wydz. Nauk. Mat. Techn., 4, 2. Szczecin.

Dowgiałło J., 1971. Studium genezy wód zmineralizowanych w utworach mezozoicznych Polski północnej. Biul. Geol. Wydz. Geol. UW, 13: 133–224.

Ciężkowski W., Chowaniec J., Górecki W., Krawiec A., Rajchel L., Zuber A., 2010. Mineral and thermal waters of Poland. Przegląd Geologiczny, vol. 58, nr 9/1: 762-773.

Paczyński, Sadurski 2007. Hydrologia regionalna Polski, tom II. PIG Warszawa

Rajchel L, 2012. Szczawy i wody kwasowęglowe Karpat polskich. Wydawnictwa AGH.

Krawiec A., Ciężkowski W., 2017. Geologia i górnictwo wód leczniczych i peloidów w Polsce. [W]: Wielka księga balneologii, medycyny fizykalnej i uzdrowiskowej. T. 1: Część ogólna / pod red. Ireny Ponikowskiej, Jana Wiesława Kochańskiego. Wydawnictwo Aluna. Konstancin-Jeziorna: 103-130.

Kolejne dwa rozdziały poświęcone są surowcom naturalnym eksploatowanym do celów balneologicznych na terenie Uzdrowiska Kamień Pomorski. Moim zdaniem rozdziały te powinny znaleźć się bezpośrednio po opisie warunków klimatycznych w rejonie Kamienia Pomorskiego. Generalnie rozdziały dotyczące wód leczniczych oraz borowin są dobrze napisane, aczkolwiek mam kilka uwag dyskusyjnych:

- ✓ moim zdaniem zaprezentowane na stronach 132-133 rozważania na temat chemii wody są zbędne w kontekście niniejszej dysertacji i ten fragment można pominąć przy ewentualnym przygotowaniu pracy do druku. Wystarczy odwołać się do odpowiednich prac z zakresu hydrogeochemii wód leczniczych.
- ✓ na stronie 137 Autorka zamieszcza kopię dokumentu potwierdzającego właściwości lecznicze wód z Uzdrowiska Kamień Pomorski „Świadectwo z 9 maja 2018 r...”, gdzie błędnie zamieszczono, iż jest to solanka. Jeżeli jest to woda 3,4%, czyli o mineralizacji 34 g/dm³, to nie powinna być nazywana solanką a wodą chlorkowo-sodową. Poniżej fig. 19 Autorka zamieściła prawidłowy zapis: „... Natomiast solankami są wody podziemne o zawartości rozpuszczalnych składników mineralnych stałych, nie mniej niż 35 g/dm³...”. Nie jest to uwaga krytyczna do Autorki dysertacji tylko do instytucji wydającej świadectwo.
- ✓ mam wątpliwości czy zasadne jest zamieszczenie podrozdziału „7.2 Skład chemiczny wód mineralnych”. Praca nic nie straci na swojej wartości gdy Autorka go pominie. Przy okazji występuje tutaj także kilka dyskusyjnych kwestii i sformułowań jak:
 - siarka i jej związki dwuwartościowe – siarczki S²⁻ oraz siarkowodór H²S, zalicza się do składników gazowych a nie do makroskładników;
 - stwierdzenie iż „... wapń w najwyższych stężeniach około 1000 -7800 mg/dm³ występuje w solankach jako chlorek wapniowy ...” (str. 141), jest niewątpliwie prawdziwe, ale warto dodać, iż tak duże stężenia osiągają zazwyczaj odcieki ze składowisk odpadów czy też tzw. „białych mórz”, związanych z odpadami przemysłu sodowego.

Dlatego też, moim zdaniem, warto ten podrozdział zredukować do minimum i odesłać czytelnika do literatury hydrogeologicznej (jak np.: Macioszczyk 1987; Pazdro, Kozerski 1990;

Witczak i in. 2013; Appelo, Postma 2005 czy Kabata-Pendias, Szeke 2012 **), tak aby niepotrzebnie nie powielać nieścisłości.

** Appelo C. A. J., Postma D., 2005. *Geochemistry, groundwater and pollution*. 2nd ed. A.A. Balkema, Amsterdam.

Kabata-Pendias A., Szeke B., 2012. *Pierwiastki śladowe w geo i biosferze*. Wyd. IUNG PIB Puławy.

Macioszczyk A., 1987. *Hydrogeochemia*. Wyd. Geol., Warszawa, 475 s.

Pazdro Z., Kozerski B., 1990. *Hydrogeologia ogólna*. Wyd. Geol., Warszawa, 624 s.

Witczak S., Kania J., Kmiecik E., 2013. *Katalog wybranych fizycznych i chemicznych wskaźników zanieczyszczeń wód podziemnych i metod ich oznaczania*. Biblioteka Monitoringu Środowiska, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, 2013.

- ✓ na stronie 146 warto dodać informację, że obecnie w Dziwnowie nie ma żadnego czynnego otworu ujmującego wody potencjalnie lecznicze/lecznicze, natomiast ujęcie Józef w Dziwnówku było sporadycznie eksploatowane w latach 2006-2009. W tym okresie, gdy otwór Edward II nie był czynny, a Uzdrowisko Kamień Pomorski poszukiwało środków na sfinansowanie nowego ujęcia, dowożono cysterną solankę do zabiegów z Dziwnówka do Kamienia Pomorskiego.
- ✓ w cytowanych pracach na stronach 149 oraz 150 zapewne chodzi Autorce o L. Poprawskiego a nie o L. Paprockiego.

Rozdział 8. Peloidy Uzdrowiska Kamień Pomorski warto wzbogacić o dane z publikacji o tego typu surowcach z obszaru Polski. W przypadku przygotowania monografii do druku, należy przejrzeć prace dotyczące torfów leczniczych: Kucharskiego i Szymaka (1993), Krawca (2017) czy Kiełczawy i Kamińskiego (2018) ***.

*** Kucharski M, Szymaka M., 1993. *Złoża torfów leczniczych (borowina) w Polsce*. Biuro Projektów „Balneoprojekt”. , 66 p., Warszawa.

Kiełczawa B., Kamiński M., 2018. *Zastosowanie analizy przestrzennej do oceny jakości kopaliny na przykładzie wybranych złóż torfów leczniczych północnej Polski*. *Przegląd Geologiczny*, vol. 66, nr 9. Warszawa.

Krawiec A. 2017- *Złoża torfów w Polsce oraz ich wykorzystanie do celów leczniczych*. Szkolenie resortowych służb geologicznych, 7-9 grudnia 2017, Szczawno-Zdrój: 41-49.

Krawiec A., Ciężkowski W., 2017. *Geologia i górnictwo wód leczniczych i peloidów w Polsce*. [W]: *Wielka księga balneologii, medycyny fizykalnej i uzdrowiskowej*. T. 1: Część ogólna / pod red. Ireny Ponikowskiej, Jana Wiesława Kochańskiego. Wydawnictwo Aluna. Konstancin-Jeziorna: S. 103-130.

W podsumowaniu, Autorka zamieszcza najbardziej istotne wyniki swoich badań. Rozdział ten jest treściwy i zawiera najistotniejsze elementy pozyskane z niniejszej pracy. Spis bibliografii jest kompletny, a w przypadku przygotowywania pracy do druku niezbędne będzie jej uzupełnienie o wskazane powyżej prace dotyczące wód leczniczych i borowin. W całej pracy należy uporządkować zapis „uzdrowisko” – dużą czy małą literą ?

Podsumowanie

Pani mgr Wiesława Anna Nabielec dokonała przeglądu wielu źródeł, a należy podkreślić, iż dostęp do części z nich nie był łatwy. Zebrane dane archiwalne stanowią często ciekawy i cenny materiał, który został zestawiony w jednym miejscu. Należy podkreślić, iż recenzowaną dysertację dobrze się czyta. Jej Autorka musiała stawić czoła szeregu zagadnieniom, często dla niej nowym i nie do końca znanym, jak: peloidy, chemia wody czy geologia. Zapewne Pani mgr Wiesława Anna Nabielec musiała znacząco rozszerzyć swoją wiedzę z zakresu tej tematyki.

W recenzowanej pracy są też zagadnienia w pewnym stopniu zbyt rozbudowane. Dotyczy to głównie opisów ogólnych, które moim zdaniem można ograniczyć (nawet o około 20% tekstu), w odpowiedni sposób odsyłając do literatury fachowej. Moim zdaniem odbędzie się to bez straty dla wartości niniejszej dysertacji.

W pracy zdarzają się drobne błędy w cynowaniach oraz brakuje kilku prac z zakresu geologii i hydrogeologii tego obszaru, ale zdaję sobie sprawę, że nie tylko tego zagadnienia praca dotyczy i tego typu przeoczenia mogą mieć miejsce. Pewnym mankamentem jest także brak dobrej mapy z obszarem badań i miejscowościami do których Autorka odnosi się w rozprawie.

Opis i analiza danych archiwalnych zostały wykonane szczegółowo. Można stwierdzić, że miejscami zbyt szczegółowo, przez co pewne wątki nakładają się na siebie. W przypadku przygotowania, na podstawie doktoratu, publikacji rozdziały te należy przeredagować i nieco uprościć. Pamiętać należy, że natłok informacji, który często jest zrozumiały dla autora, nie zawsze będzie czytelny i jednoznaczny dla odbiorcy. Ta obfitość wiadomości wynika zapewne z doskonałej znajomości tematyki, co jednak spowodowało pewne „zatrącenie” głównego celu pracy. Niewielkim nakładem sił można by te zagadnienia uporządkować.

Doktorantka zrealizowała zakładany cel badawczy. Pod względem merytorycznym praca nie budzi zastrzeżeń. Docenić należy zebranie dużej ilości danych dotyczących analizowanego zagadnienia i interdyscyplinarne podejście do tematyki uzdrowiskowej zarówno w aspekcie historycznym jak i w zakresie wykorzystania surowców balneologicznych w Uzdrowisku Kamień Pomorski. Podejście Autorki do zagadnień związanych z wykorzystaniem surowców balneologicznych jest szczegółowe, dokładnej analizie poddane zostały dane archiwalne z rejonu Kamienia Pomorskiego.

Należy podkreślić, że recenzowana praca wymagała dużego zaangażowania doktorantki w zebranie, przegląd i weryfikację danych. Uwagi dyskusyjne i dostrzeżone uchybienia nie umniejszają wartości naukowej omawianej dysertacji.

Wniosek końcowy

W konkluzji stwierdzam, że opiniowana rozprawa doktorska Pani mgr Wiesławy Anny Nabelec jest oryginalnym osiągnięciem badawczym. Doktorantka osiągnęła założony cel pracy i wykazała, iż posiada zdolność do samodzielnego rozwiązywania zagadnień badawczych oraz wnioskowania na podstawie zestawionych wyników.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm. o stopniach i tytule naukowym oraz w zakresie sztuki, spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Przedstawiam zatem wniosek do Rady Naukowej Instytutu Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk o dopuszczenie Pani mgr Wiesławy Anny Nabelec do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Arkadiusz Kwarciec